

І. С. Тимофєєва,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ВИМОВИ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті представлено проблему навчання фонетики сучасної англійської мови на початковому етапі вивчення мови майбутніми перекладачами. Проаналізовано екстралінгвістичні фактори та їх вплив на фонетичний рівень мови. Розглянуто функціональну диференціацію вимови. З'ясовано фонетично релевантні параметри, пов'язані з носієм вимови, сферою комунікації та ситуацією спілкування. Обґрунтовано необхідність формування фонетичної компетенції у студентів.

Ключові слова: англійська мова, фонетика, вимова, фонетичний рівень мови, стилі вимови, сфера комунікації, функціональна диференціація вимови, ситуація спілкування.

В статті представлена проблема обучения фонетике современного английского языка на начальном этапе изучения языка будущими переводчиками. Проанализированы экстралингвистические факторы и их влияние на фонетический уровень языка. Рассмотрена функциональная дифференциация произношения. Выявлены фонетически релевантные параметры, связанные с носителем произношения, сферой коммуникации и ситуацией общения. Обоснована необходимость формирования фонетической компетенции студентов.

Ключевые слова: английский язык, фонетика, произношение, фонетический уровень языка, стили произношения, сфера коммуникации, функциональная дифференциация произношения, ситуация общения.

The paper presents the problem of teaching the phonetics of Modern English at an early stage of language learning by future interpreters/translators. Extralinguistic factors and their impact on the phonetic level of the language have been analyzed. The functional differentiation of pronunciation has been suggested. Phonetically relevant parameters associated with native pronunciation, communication area and the communicative situation have been distinguished. The necessity of forming phonetic competence in the students' class has been substantiated.

Keywords: English, phonetics, pronunciation, phonetic level of language, style of pronunciation, field communication, functional differentiation of pronunciation, communication situation.

Ключовою проблемою навчання фонетики сучасної англійської мови є створення її базової фонетичної моделі, тобто сукупності норм реалізацій вимови, якої слід навчати студентів. До неї, як правило, відносять зразки вимови (ідіолекту) освічених носіїв мови середньої вікової групи (оскільки представники молодшої вікової групи схильні до вживання інноваційних форм вимови, а для старшої вікової групи характерним є вживання застарілих форм вимови).

Англійська вимова не є незмінною, монолітною системою, вона виявляє тенденцію до диференціації фонетичних засобів в залежності від фізичних, психологічних, соціальних особливостей носія мови та ситуації спілкування. На протязі останніх років посилюється актуальність аналізу, вивчення експериментальних досліджень диференціації англійської вимови, в тому числі функціонально-стилістичної [див. 2; 3]. Результати цих досліджень допомагають вивести фонетичну модель мови, що досліджується. Дискусійне питання, що постає при створенні фонетичної моделі, слід сформулювати таким чином: які елементи специфіки функціонально-стилістичної диференціації англійської вимови і на якому етапі необхідно вводити їх у мовлення тих, хто вивчає мову; які елементи повинні бути відомими на перцептивному рівні, щоб зняти можливі труднощі дешифрування вимови на слух.

Під функціональною диференціацією вимови ми розуміємо систему варіантів, призначених для виконання різних соціальних функцій. Поняття функціонально-стилістичної диференціації при цьому ми розглядаємо як всі зміни і варіювання у вимові залежно від соціальної функції, яку вона виконує, а також від комунікативного завдання та умов спілкування (комунікативної ситуації).

Стилістична диференціація вимови, тобто вживання її варіантів залежно від комунікативної задачі та умов спілкування, передбачає розуміння стилю вимови, його особливостей як на сегментному, так і на супrasegmentному рівнях. Ми підтримуємо визначення стилю вимови Джона Левера [див. 6], який потрактує його як ту частину лінгвістичної поведінки мовця, що вказує на його оцінку формальності чи неформальності відносин між учасниками комунікації під час мовленнєвого акту. Стиль вимови базується щонайменше на трьох типах змін мовленнєвого матеріалу висловлювання, а саме: реорганізації фонетичної структури слів, модифікації швидкості мовлення і відповідних просодичних змінах висоти тону та гучності.

До теперішнього часу залишається невирішеним питання про співвідношення фонетичних особливостей на просодичному та сегментному рівнях аналізу стилю вимови, оскільки вони залежать від відмінних, різних за природою параметрів комунікативної ситуації і виявляють різну ступінь стильової активності.

Подальшого дослідження вимагає питання про кореляцію стилів вимови і функціональних стилів. Складність вирішення цієї проблеми полягає, з одного боку, у неоднозначному тлумаченні термінів «фонетичний стиль», «стиль вимови» (або «вимовний стиль»). З іншого боку, фонетичні стилі є тісно пов'язаними із стилями мови в цілому, але ці зв'язки не є прямолінійними. Конкретне використання фонетичних засобів залежить не тільки від сфери спілкування, як при виділенні функціональних стилів мови, але й від багатьох інших екстралінгвістичних факторів.

Останнім часом увага дослідників зосереджена на пошуку оптимальних критеріїв виділення стилів на фонетичному рівні. Існуючі класифікації розрізняються і за кількістю стилів, і за принципами їх виділення. Сучасні дослідження базуються на класичних засадах, тому звернемося до першоджерел. Так, Щерба [4, с. 11] виокремлює два стилі вимови: стиль ретельної вимови і розмовний – на основі швидкості та ступеню чіткості вимови. Функціональний підхід до класифікації фоностилів притаманний роботам Гайдучика [див. 1]. Залежно від сфери спілкування він вирізняє п'ять жанрово-ситуативних різновидів: урочистий, науково-діловий, офіційно-діловий, побутовий і невимушений. Залежно від соціально-психологічних факторів дослідники розрізняють: офіційний, нейтральний, невимушений. Однак об'єднує всі сучасні класифікації теза про те, що наявність у мовленні тих чи інших фонетичних особливостей як на сегментному, так і на просодичному рівнях обумовлюється певною екстралінгвістичною ситуацією, за умов якої відбувається спілкування.

Загальне визначення екстралінгвістичної ситуації характеризує її як наявність двох чи більше співрозмовників, які знаходяться у певних стосунках між собою, мають певне комунікативне завдання і спілкуються на певну тему у певному середовищі. Дані досліджень науковців, які вивчали проблему впливу екстралінгвістичної ситуації на фонетичний рівень,

дозволяють диференціювати низку взаємозалежних і взаємопов'язаних факторів, що спричиняють фонетичну диференціацію мовленнєвого матеріалу: 1) мета висловлювання; 2) ставлення мовця до комунікату; 3) форма комунікації; 4) ступінь формальності; 5) ступінь спонтанності.

Аналіз екстралінгвістичних факторів показав, що не всі вони чинять однаковий вплив на фонетичний рівень мови, у цьому плані вони утворюють певну ієрархію. А. Ч. Гімсон [6, с. 267], наприклад, визнає головну роль за фактором формальності/неформальності ситуації. Представники Мінської експериментально-фонетичної школи розрізняють такі основні екстралінгвістичні фактори: 1) підготовленість/непідготовленість мовлення; 2) соціальні відносини між учасниками комунікації; 3) комунікативний намір мовця; 4) сфера комунікації; 5) вид контакту між комунікантами; 6) емоційна участь комунікантів; 7) кількість учасників комунікації.

На основі узагальнення праць О. Д. Петренка [2] та Н. І. Портнової [3] ще раз наголосимо, що вимова – це багатовимірна, складна, динамічна система, яка передбачає саморозвиток. Вимовна форма мовленнєвого комунікату складається із сукупності фонетичних особливостей у межах ідіолекту та особливостей, обумовлених комунікативною ситуацією. Повертаючись до проблеми ідіолекту, слід зауважити, що в його межах виявляються ознаки варіантів вимови, пов'язаних з такими соціальними, фізичними, психологічними характеристиками мовця, як вік, стать, рівень освіти, соціально-економічний статус. Сукупність зазначених фонетичних особливостей можна проілюструвати (Табл. 1).

Аналізуючи результати експериментально-фонетичних досліджень проблеми диференціації вимови [2; 3], ми поділяємо думку про те, що фактором, який в значній мірі визначає спрямування і ступінь звукових модифікацій, є функціонально-стилістичний фактор. Наше завдання – створити лінгводидактичну модель фонетичного рівня англійської мови. Зокрема, на матеріалі французької мови створено комунікативну фонологічну модель, одиницею виміру якої є соціофонема [див. 3]. Соціофонема включає в себе соціально-стилістичні варіанти звукових одиниць. Досліджуючи соціокомунікативне варіювання німецької мови, Петренко ототожнює одиницею виміру соціофонетичного дослідження з фонологічною змінною, що є розходженням або непослідовністю, які виявляє конкретна форма мови порівняно з абстрактним вимовним стандартом.

Таблиця 1.

Фонетично релевантні параметри, пов'язані з носієм вимови, сферою комунікації та ситуацією спілкування

Параметри	Корелят варіанту вимови
<i>Пов'язані з характеристиками носія вимови Соціальні і фізичні ознаки</i>	
1. Вік	АннOLEKT
2. Стать	Сексолект
3. Рівень освіти	Гіперлект-акролект-мезолект-паралект
4. Соціально-економічний статус	Соціолект
<i>Пов'язані з особливостями вживання варіант вимови Комунікативно-ситуативні ознаки</i>	
1. Сфера комунікативної діяльності	Просодичний рівень : інтонаційні стилі
2. Комунікативна ситуація:	
(а) соціальна віддаленість між носіями мови	Сегментний рівень: вимовні стилі ретельний і розмовний
(б) соціальна близькість між носіями мови	

Ми пропонуємо обрати одиницею фонетико-дидактичної моделі сучасної англійської мови комунікативно-ситуативний варіант вимови, який є її конкретною реалізацією і змінюється в залежності від певної комунікативної ситуації. Іншими словами, ідеальна фонетична система має варіанти її реалізації, що співвідносяться із ступенем формальності ситуації. Яка дидактична доцільність одержаної інформації? Беручи до уваги все вище зазначене, ми приходимо до висновку про необхідність більш глибокого вивчення в практиці навчання англійської мови таких аспектів вимови, як соціолінгвістичний, функціонально-стилістичний. У зв'язку з цим правомірно переглянути існуючу практику постановки вимови, особливо на початковому етапі, а саме: змінити статус стилю ретельної вимови як єдиної навчальної моделі, включати до розгляду зразки автентичної сучасної вимови систему комунікативно-ситуативних варіантів, обумовлених певною комунікативною ситуацією.

Нереально і непотрібно чекати від тих, хто оволодіває вимовою на початковому етапі, реалізації всіх ознак функціонально-стилістичної диференціації вимови. У цей час важливо сформувати механізм дешифрування цих ознак на перцептивному рівні, поступово вводячи у вимову студентів релевантні ознаки комунікативно-ситуативних варіантів вимови. Заключний етап вивчення практичної фонетики слід присвятити комплексному вивченню теми «Основи комунікативної фонетики сучасної англійської мови».

Література:

1. Гайдучик С. М. Фонетично-дидактичний аспект устної мови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі сучасного німецького мови) : Автореф. дис. докт. філол. наук : 10.02.04 / С. М. Гайдучик. – Ленінград, 1973. – 31 с.
2. Петренко О. Д. Соціофонетична варіативність сучасної німецької мови у Німеччині : Автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.04 / О. Д. Петренко. – К. : Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 1999. – 36 с.
3. Портнова Н. И. Социально-стилистическая вариативность звуковых единиц современного французского языка в процессе вербальной коммуникации : Автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.05 / Н. И. Портнова. – Москва, 1992. – 38 с.
4. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку / ред. М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз. – М. : Учпедгиз, 1957. – 186, [2] с.
5. Gimson's Pronunciation of English. – London, 2008: Edward Arnold; Hodder Education. – 384 p.
6. Laver J. Principles of Phonetics. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 707 p.